

Társaság és folyóirat

Az a korszak, amelyikben Hollósy Simon, Csontváry Kosztka Tivadar, Rippl-Rónai József és a Nyolcak, valamint a fellépésüket az európai művészeti perspektívában értelmező Lukács György és Fülep Lajos, továbbá Ady, Bartók és a Thália Társaság révén presztíznövelő fogalom lett az „új”, tehát az 1900/1904–1919 közötti idő, új periódus a magyar tudomány történetében is. Ezt valamivel megelőzően, 1899-ben alakult meg a Magyar Néprajzi Társaság, 1904-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1910 végén, 1911 elején kezdte el szervezni a Magyar Irodalomtörténeti Társaságot Horváth János, Baros Gyula és Pintér Jenő.

Mindhárman életük harmadik évtizedében jártak. Pintér Jenő éppen betöltötte a 30-at, Horváth János 33, Baros Gyula 35 éves volt. Középiskolai tanárként megélték szakterületük professzionalizálódását: stabilizálódott az irodalom közvetítéséhez szükséges speciális tudástartalom, kiformálódott a szakmai etika normarendszere, megszilárdult az egyetemeken is a gimnáziumokban dolgozó tanárok szocióökonómiai státusa. Talán csak a szakmai autonómia manifesztációja nem történt meg.¹

Nem személyes sorsukban. Horváth János 1908-ban jelentette meg az *Irodalmunk fejlődésének főbb mozzanatai* című munkáját, 1908-tól az Eötvös Collegium tanára volt. Baros Gyulának 1906-ban jelent meg *Rimay János szerelmi lírája*, 1910-ben *Petőfi a magyar költők lantján* című dolgozata. Pintér Jenő, aki Németh László emlékezte szerint az 1910-es években Adyt és Babitsot tanított és lelkes híve volt az új irodalomnak, 1909-ben adta közre *A magyar irodalom története Bessenyi György fellépéséig* című két kötetes munkáját. Ezek azonban csupán tiszteletreméltó egyéni erőfeszítések voltak. Az irodalomtudományi kutatásnak ez idő tájt nem volt intézményes kerete. A munka a Philológiai Társaságban és Történelmi Társulatban folyt, a monográfiák a *Történelmi életrajzok* sorozatban jelentek meg, az irodalomtörténeti tárgyú cikkeket javarészt az Egyetemes Philológiai Közlöny és a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya által 1891-ben alapított Irodalomtörténeti Közlemények publikálta. Az általában és konkrétan alkalmazott műértelmezési eljárások sem voltak korszerűek. Bár Dézsi Lajos 1904-ben egyik tanulmányában az irodalmi művek analízisének nyolc lehetőségét sorolta föl, valójában ekkor mindössze két irányzat élt: Beöthy Zsolt preszcientikus pozitivistafilológizáló módszere és Péterfy Jenő filozófiai-esztétikai inspirációjú, a későbbi Vasárnapi Kör tagjai által népszerűvé tett eljárása.

¹ Hannes STEGRIST, *The Professions in Nineteenth-Century Europe = The European Way. European Societies, during the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Berghahn Books, New York – Oxford, 2004, 68–88.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság szervezését a három kezdeményező minden bizonnyal egyszerre és valamilyen munkamegosztásban kezdte el. Pintér Jenő 1910 végén írt Fogarasra az ott tanító Babits Mihálynak, felajánlva a tagságot, s kérve, írja meg néhány olyan kollégája nevét, aki kész lenne csatlakozni a kezdeményezéshez.² Horváth János 1911 áprilisában küldött Pais Dezsőnek levelet hasonló céllal (megírva, hogy már tizenöt középiskolai tanár és irodalmár adta beleegyezését, köztük Ady Lajos, Császár Elemér, Imre Sándor, Laczkó Géza, Szinnyei Ferenc és Voinovich Géza).³ Baros Gyula május 6-án kelt, feleségének szóló levelében már büszkeséggel és bizakodással ír a reménybeli megalakulásról, mellyel – teszi hozzá – ő is vetett valamit „a magyar ugaron”. Május 12-én, amikor az előzetes jelentkezők száma elérte a kilencvenet, már felhívást is tudott csatolni legifjabb Szász Károlynak küldött leveléhez. Eszerint a Társaság célja, „hogy tudományuknak művelőit és az érdeklődőket egymáshoz közelebb hozva intenzívebb munkásságot teremtsen”, s olyanokat is bevonjon a közös programokba, „akik nem foglalkoznak hivatásszerűen irodalomtörténet-írással”.⁴

A Társaságba jelentkezők száma rohamosan nőtt. Június végén 295-en, augusztus közepén 320-an voltak, 1912. január 1-jén a Társaságnak 563 tagja lett. A tagok társadalmi státusa eltérő volt. 14 arisztokrata lépett be a közösségbe, köztük gróf Apponyi Sándor, herceg Odescalchi Gyuláné, a báró Radvánszky család négy tagja, gróf Tisza Istvánné és gróf Tisza Lajos. Az 1912–1919 közötti időben, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság legsikeresebb korszakában, lépett be Babits Mihály, Endrődi Sándor, Gárdonyi Géza, Kozma Andor, Pekár Gyula, Sajó Sándor, 1913-ban – Pintér Jenő ajánlásával – a Társaság tagja lett Ady Endre, Hatvany Lajos, (Jékely) Áprily Lajos, 1915-ben Bányai Elemér, 1916-ban Gábor Andor, 1917-ben – Horváth János ajánlásával – Karinthy Frigyes, 1918-ban Ambrus Zoltán. A Társaság tagja lett több akkori és későbbi egyetemi tanár, tankerületi főigazgató, több igazgató, valamint tagok lettek gimnáziumi és polgári iskolai tanárok, s olyanok, akiknek nevét semmilyen lexikon, tiszti címjegyzék és kimutatás nem őrizte meg különben.⁵

A költők, írók, a tudomány „művelői és az érdeklődők” az 1911. november 28-án kelt belügyminiszteri jóváhagyással elfogadott alapszabály szerint lehettek „tiszteleti tagok”, akik „irodalomtörténeti munkásság terén kiváló érdemeket szereztek”, alapító tagok, akik legalább 200 koronát befizettek, rendes tagok, „a magyar irodalomtörténet iránt” érdeklődők évi 10 korona tagdíj lefizetése után, és lehettek rendkívüli tagok, a főiskolák hallgatói, miután a pénztárba befizették a 6 korona tagdíjat. A Társaság nem korlátozta a létszámot, amint azt 1836-ban megalapított Kisfaludy és az 1876-ban létrehívott Petőfi Társaság tette. A 90 tagú választmány vezetésével

² BABITS Mihály *Levelezése 1909–1911*, s. a. r. SÁLI Erika – TÓTH Máté, Akadémiai, Budapest, 2005, 121.

³ Idézi: KOROMPAY H. János, *Horváth János és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság*, Irodalomismeret 2011/4., 8.

⁴ Idézi: SÁRI Orsolya, *Adatok a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megalapításáról*, Irodalomismeret 2011/4., 134.

⁵ SIPOS Lajos, *Történet és tanulás. A százéves Magyar Irodalomtörténeti Társaság*, Irodalomismeret 2011/4., 16–20.

havi felolvasásokat, gyűléseket szerveztek, kutatásokat és munkákat támogattak. A rendezvényeken szereplehetőséget és tudományelméletileg átgondolt perspektívát szerettek volna biztosítani. Megpróbálták a legújabb felismerések közvetítésével tágitani a nem szakérdeklők horizontjait is.⁶

*

Már a legelső levelekben és feljegyzésekben felmerült egy önálló folyóirat megalapításának gondolata.

Az idézett Irodalomtörténeti Közlemények Ballagi Aladár, majd Szilády Áron szerkesztésében 1891 és 1912 között (és későbbben is) főleg „nemzet jellemtani szempontú”, „tárgytörténeti beállítottságú” cikkeket és forráspublikációkat közölt. Ez a szerkesztői elvrendszer a múltra irányította a figyelmet. Nem érzékelték, hogy a 19–20. század fordulóján a társadalomban általában is megnőtt a humán értelmiség szerepe, s ez értelmiségi réteg, amelyik nagyobb funkciót kapott a hatalom képviselőjében és az ideológia kimunkálásában, nem kívánta ugyan a radikális szakítást az őket pályára segítő egykori professzorokkal (ezt jelezte például, hogy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság első elnöke Beöthy Zsolt lett, alelnökké Dézsi Lajos, Négyesy Lászlót, legifjabb Szász Károlyt és Zoltvány Ireneust választották). Ugyanakkor nem gondolta ez a társadalmi csoport, hogy Párizs „a legnagyobb szerű boszorkányüst a világon”, ahogyan Rákosi Jenő írta a Budapesti Hírlap 1908. december 20-i számában, nem tekintette „destruktív”-nak az ott alakuló társadalomtudományi gondolatokat és az ott születő művészetet. Ellenkezőleg. Érdeklődési körébe vonta az ott formálódó, a magyarországgal szemben „ellen-kultúra”-t jelentő világ-, társadalom- és emberlét-interpretációt.⁷ S bizonyára ennek összefoglalásához és megismertetéséhez szükségesnek tartotta az új folyóirat, az Irodalomtörténet megalapítását.

A folyóirat költségeit részint az éves 10 korona tagdíj jelentette, a tagok ugyanis a tagdíj fejében megkapták az egyes számokat, részint az intézmények, társaságok előfizetése, az adományok, részint a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól kapott évi 2000 korona támogatás fedezte, melynek ellenértékét jelentő példányokat a nyomda megküldte a középiskolák könyvtárainak.⁸ Az 1912-ben befolyt összeg 4116 koronát jelentett.

Az Irodalomtörténet, melynek 1912–1914 között Pintér Jenő, 1914-től 1917-ig Baros Gyula, aztán 1933-ig újból Pintér Jenő volt a főszerkesztője, háromféle szemlélet kiteljesedését tehetta lehetővé. Biztosíthatta a tényfeltáró, szövegközlő, pozitivistá szemlélet továbbélését, keretet adhatott Beöthyék meghaladásának is, hiszen Babitsék generációjában erős ellenszenv élt a Beöthy névvel jelzett iránnyal szemben,⁹ ugyan-

⁶ Az alapszabályt közli: SÁRI, I. m., 138.

⁷ Vö. BERNÁTH Árpád, *Tudomány és Társaság*, Irodalomismeret 2012/1., 12–18.

⁸ KOROMPAY H., I. m., 10.

⁹ Kosztolányi Dezső az alábbiakat írta Babitsnak 1904. szept. 16-án: „A poklok mélységes fenekére, a gyehenna lángoló torkába kell vetni a Beöthyeket, Endrődikeket s más ily finomkodó pofákat vágó bűvészeket. S akkor lehet csak dolgozni.” BABITS Mihály *Levelezése 1890–1906*, s. a. r. ZSOLDOS Sándor, *Historia Litteraria Alapítvány – Korona, Budapest, 1998*, 119.

akkor biztosíthatta volna az esztétikai-filozófiai szemlélet kialakulását; erre Péterfy barátjában, Riedl Frigyesban és Horváth Jánosban megvolt a készség.¹⁰

Az Irodalomtörténetben, akár csak a Társaságban 1919-ig tartott felolvasásokon, a Bessenyei György fellépésétől Arany János haláláig tartó korszakhoz kapcsolódtak az előadók és a szerzők. Aránytalanul sokan értelmezték Petőfi és Arany életművét vagy egy-egy alkotását. A pályakezdő Elek Oszkár, Földessy Gyula, Gragger Róbert, Király György, Pais Dezső és mások azonban a legközvetlenebb múltához kapcsolódtak, érzékenyen figyelték a magyar és világirodalom párhuzamos jelenségeit, az irodalomelmélet és a filozófia új felismeréseit.¹¹ A folyóirat első évfolyamában Babits Mihály *Magyar irodalom Itáliában* című írásában összefoglalta a magyar szépliteratúra olaszországi recepcióját. Kritikát írt a lapba Babits, Benedek Marcell, Király György, Kuncz Aladár. A „Folyóiratok szemléje” rovatban írtak az *Élet*, a *Magyar Figyelő*, a *Magyar Zsidószemle* mellett az Irodalomtörténeti Közleményekről és a Nyugatról is. Ez utóbbiról szóló híradásokban szó esett Ignotus, Babits, Schöpflin, Szabó Dezső tanulmányairól, a cikkekben többször hivatkoztak Ady Endre és a kortárs-modernek egy-egy írására. Ezek a hivatkozások azonban főleg azokra a szövegekre vonatkoztak, amelyek nem az „ellenkultúra” körébe tartoztak.

¹⁰ MARTINKÓ András, *Horváth János és az Eötvös Kollégium*, *Kortárs* 1979/1., 90–98.

¹¹ SIPOS Lajos, *Beöthy Zsolttól Lukács Györgyig. Az Irodalomtörténeti Társaság történetéről*, *It* 1982/2., 411–423.